

ОДБРАНА СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 7

ДЕМОГРАФСКА СЛИКА СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

Према последњим подацима државна заједница СЦГ, без Косова и Метохије, има 8.118.146 становника, од којих у Србији живи 7.498.001, а у Црној Гори 620.145. Док у јужној републици број становника и даље бележи раст, Србија се суочава с једним од најтежих државних и националних проблема, са сталним смањењем популације.

Иако ће у наредних пола века у свету знатно порастати број становника, Србија, као део нискофертилитетне и старе Европе неће бити те среће. Пад свеукупне популације је незаустављив и зато што већински, српски народ (82,8 одсто) доживљава судбину свих старих европских народа.

ДЕМОГРАФСКА СЛИКА

а је Србија европска држава, из године у годину потврђујемо све већим бројем оболелих од кардиоваскуларних болести, дијабетеса, канцера... Србија је међу водећим земљама у Европи и по броју пушача. Нагло се повећава и број оболелих од болести зависности... Све оно што угрожава Европу, у још већој мери угрожава и становништво Србије. У другој половини двадесетог века суочени смо с новом драматичном чињеницом. Србија је међу најстаријим државама у Европи, а Срби, као већински народ у Србији и Црној Гори и у том погледу деле судбину старих европских народа.

Према подацима Републичког завода за статистику Србија је, средином 2004. године, имала 7.463.157 становника (око пет милиона и четиристо хиљада у централном делу Републике и нешто више од два милиона у Војводини). Само две године раније, у Србији је живело 7.498.000 људи. Више нема никакве сумње да су најцрње прогнозе демографа о незадрживом смањењу броја становника Србије, изречене средином прошлог века, биле оправдане. Њихова упозорења, међутим, тада нисмо схватили довољно озбиљно. Били смо бахати и нисмо на прави начин разумели какву опасност представља истина да нас, из године у годину, више умире но што се рађа. Негативни природни прираштај је почео, сада већ узима данак. Баш као и у развијеним земљама Европе.

Само, као и увек кад је реч о негативним тенденцијама, у Србији је све за нијансу драматичније. За нијансу која нас скупо кошта. Јер, док развијене земље, упозорењима, апелима, уредбама, законима и другим државним мерама, бар покушавају да измене и неутралишу негативне токове, у Србији и даље жмуримо пред упозорењима и апелима појединаца забринутих због неумитног смањења популације. Почев од седамдесетих година стопа natalитета (однос између броја живорођене деце и броја становника) незадрживо пада, тако да 2002. године износи нешто више од 10 промила, док је пре само две и по деценије износила 14 промила.

Иво стопе укупног фертилитета од око два одсто, који обезбеђује просту репродукцију, у Србији је одавно недостижан. Данас он износи једва 1,5 одсто, што нас сврстава међу изразито нискофертилитетне земље Европе. И док стопа natalитета опада, стопа mortalитета расте па, упркос чињеници да животни век траје све дуже, Србија годишње изгуби око 20.000 становника. Процене демографа су неумољиве, чак и да се, почев од данас, оствари проста репродукција, у Србији, током наредних пола века, пад популације не би могао да се заустави.

СРБИ НАРОД НАЈСТАРИЈИ

Србија је, средином 2004. године, имала 7.463.157 становника (око пет милиона и четиристо хиљада у централном делу Републике и нешто више од два милиона у Војводини). Само две године раније, у Србији је живело 7.498.000 људи. Више нема никакве сумње да су најцрње прогнозе демографа о незадрживом смањењу броја становника Србије, изречене средином прошлог века, биле оправдане.

много брже но што мислимо, остати без, сада већинског, српског народа.

Осле Првог светског рата, у коме је Србија изгубила трећину становништва, српски етнички корпус се није опоравио. Није имао ни времена, ни шанси. Ратна разарања, голгота преко албанских гудура, пакао Солунског фронта, однели су више од половине мушког живља, а само двадесетак година касније, поновна борба за слободу узела је нови данак. Деведесетих година прошлог века, у оружаним сукобима на тлу заједничке државе и последичним миграцијама, поново су највећу цену плаћали Срби, ма где били. И у Словенији и у Хрватској и у Босни и Херцеговини и у Македонији – број Срба нагло је смањен. Пописи становништва у другој половини прошлог века неумољиво су показивали тенденцију смањења броја Срба у Југославији, тако да их данас (у Србији) има 6.212.838. Рачуна се да их у расејању има још око три милиона.

Српски национални корпус ће, у будућности, делити судбину свих других народа у Европи, како у развијеним, тако и у екстремно неразвијеним земљама Истока, у којима се број становника такође смањује. То је судбина од које се, по свему, не може побећи. Ипак, уколико, за промену, упозорења демографа схватимо озбиљније но раније, уколико држава на очувању популације учини знатно више, уколико не остане све само на прокламацијама и лелим жељама, нестанак Срба ћемо можда бар да одложимо. Јер, о томе се, заправо, ради. О очувању народа.

А Србија? Она ће постојати и без Срба. Само што ће тада, ту предивну земљу да населе други народи. Способнији, отпорнији, виталнији. ■

Душан ГЛИШИЋ

С Р Б И Ј Е И Ц Р Н Е Г О Р Е

СРБИЈА

ЗАБРИЊАВАЈУЋИ ПОДАЦИ

У наредних пола века очекује се даљи пад броја становника Србије. Чак и када би се преко ноћи остварио ниво плодности који дугорочно обезбеђује замену генерација (у просеку нешто мало више од два детета по жени), пад се не би зауставио ни за педесет година. При томе, већ за две деценије, према највероватнијој (средњој) варијанти, Србија би имала милион становника мање него данас.

Пише
мр Владимир НИКИТОВИЋ

Потребу за планирањем будуће величине становништва, у смислу укупног броја становника и међусобног односа појединих делова популације, из различитих разлога намеће сама организација друштва. Неопходно је, на пример, предвидети број ђака, захтеве за храном, енергијом и услугама, али и старосну структуру због националног осигурања, брачне, због будућег броја домаћинстава, или, рецимо, број студената због утврђивања величине расположивих јавних фондова за потребе универзитета.

Како је човечанство током своје историје бележило готово непрекидан пораст броја становника, логично је што су претпоставке и прорачуни о његовом кретању до скоро имали упозоравајући акценат преваходно у погледу тзв. капацитета издржљивости или носивости планете. Међутим, већ од шездесетих година 20. века у погледу вредности стопе раста, а од средине

осамдесетих и у апсолутном износу, региструје се континуирани пад пораста укупне светске популације. Познато је да, гледано регионално, већи део човечанства данас и даље бележи пораст који је, истина, у паду, а да мањи део планете, првенствено европски, доживљава стагнацију и пад укупног броја становника. У том смислу расте забринутост за опстанак појединих мањих европских нација, суочених са дуготрајним проблемима недовољне репродукције. Дугорочне прогнозе развоја становништва Србије очито носе упозорења ове друге врсте.

■ КРИТЕРИЈУМИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Средњорочним пројекцијама становништва Србије до 2050. године покушали смо да сагледамо основне демографске последице феномена недовољне репродукције и обнављања становништва на величину укупне популације и важнијих старо-

ДЕМОГРАФСКА СЛИКА

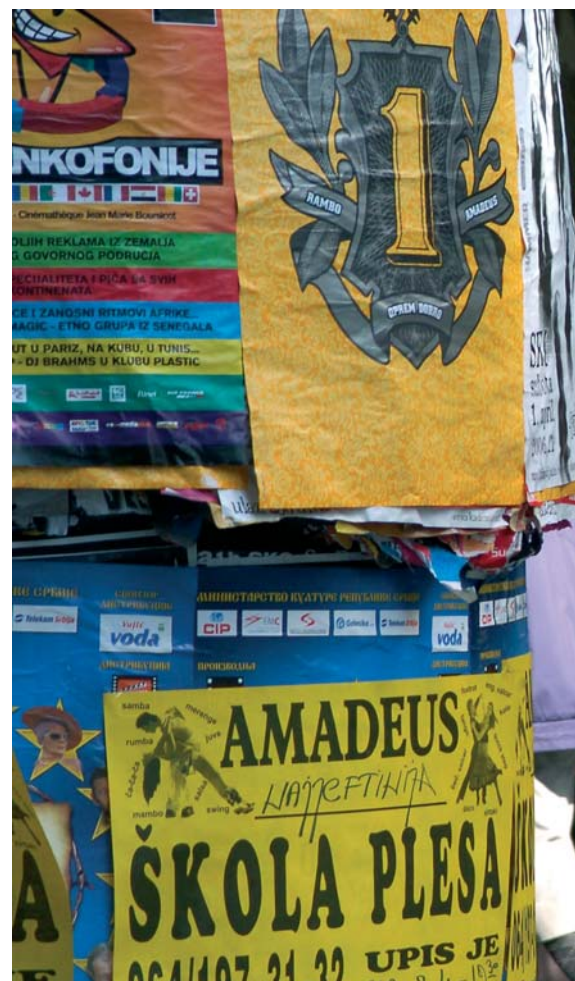
сних категорија. Као полазна основа и оквир за израду пројекција послужиле су хипотезе из најновијих ревизија планетарних демографских перспектива припремљених у Уједињеним нацијама. У том контексту, размотрена је демографска слика Србије у наредним деценијама у поређењу са другим земљама Европе и света. С обзиром на историјске и актуелне демографске трендове у Србији и Црној Гори, те на наслеђену старосну структуру становништва, нисмо могли да претпоставимо осетније побољшање нивоа плодности у Србији. Напротив, очекује се даљи пад броја становника, посебно удела млађе популације, и наставак развоја процеса демографског старења, као и у другим европским земљама. Само значајно побољшање нивоа плодности популације у наредних пола века, које подразумева достизање нивоа фертилитета нешто вишег од оног неопходног за просту репродукцију, повратило би данашњи број становника Србије, али тек за 100 година.

Одсек за становништво Одељења за економске и друштвене послове Секретаријата УН објавио је почетком 2005. године извештај под називом "Изгледи будућег светског становништва", у коме се не очекује да ће група нискофертилитетних земаља света (земље Европе и неколико високоразвијених земаља ван старог континента) и оних са најнижим нивоом плодности (махом у источној, средњој и јужној Европи) успети да до 2050. године достигну исти заједнички ниво од просечно 1,85 деце по једној жени у репродуктивном периоду.

Стручњаци УН израдили су шест варијанти могућег изгледа светског становништва до 2050. године, при чему се, традиционално, највећа вероватноћа додељује тзв. средњој варијанти. За пројектовање становништва до 2050. године припремљене су хипотезе о будућем кретању нивоа фертилитета, морталитета и миграција, базиране на садашњим нивоима ових компоненти развоја становништва и њиховим историјским трендовима у протеклих пола века. С обзиром на доминантан утицај фертилитета, четири варијанте деле исте претпоставке у погледу будућег кретања морталитета и спољних миграција, а међусобно се разликују само у висини нивоа плодности (средњи, високи, ниски и константни фертилитет). На овај начин међусобно поређење њихових резултата дозвољава оцену последица које различите путање фертилитета имају на остале демографске параметре. На бази тих основних поставки припремили смо хипотезе за пројекције будућег становништва Србије у периоду до 2050. године

Држава	Становништво у хиљадама	
	2000	2050
Албанија	3 113	3 670
Аустрија	8 102	7 376
Белгија	10 251	10 221
Белорусија	10 034	7 539
БиХ	3 977	3 564
Бразил	171 796	233 140
Бугарска	8 099	5 255
Чешка	10 269	8 553
Француска	59 296	64 230
Холандија	15 898	16 954
Хрватска	4 446	3 587
Индија	1 016 938	1 531 438
Ирак	23 224	57 932
Италија	57 536	44 875
Јапан	127 034	109 722
Кина	1 275 215	1 395 182
Мађарска	10 012	7 589
Македонија	2 024	2 156
Мексико	98 933	140 228
Немачка	82 282	79 145
Норвешка	4 473	4 895
Пољска	38 671	33 004
Румунија	22 480	18 063
Русија	145 612	101 456
САД	285 003	408 695
Словенија	1 990	1 569
Србија*	7 500	5 599
Шпанија	40 752	37 336
Швајцарска	7 173	5 810
Украјина	49 688	31 749
В. Британија	58 689	66 166

Укупан број становника за поједине државе света према средњој варијанти пројекције УН до 2050. године

развој популације кад би овај ниво био тренутно постигнут и задржан до краја пројекционог периода. Другим речима, хтели смо да видимо да ли би до 2050. године био заустављен пад укупног броја становника Србије, ако би жене у репродуктивном периоду свог живота, почев од данас, рађале у просеку по двоје деце.

У пројекцију нису укључени прорачуни за Косово и Метохију, јер не постоји ниједна релевантна процена броја становника за јужну покрајину, пошто је последњи потпун попис становништва на тој територији спроведен још 1981. године, а подаци о виталним догађајима (број рођених и умрлих) нису доступни од 1998. године.

Хипотезе о фертилитету имају четири варијанте: средњу, високу, ниску и константну. Средња варијанта, према прогностичарима УН, у већини земаља света претпоставља да за пола века ниво плодности буде нешто нижи од нивоа неопходног за "замену генерација" (просечно 1,85 деце по жени). У односу на ову централну вредност, ниска варијанта предвиђа ниво укупног фертилитета нижи у просеку за "пола детета" (просечно 1,35 деце по жени), а висока виши за "пола детета" (просечно 2,35 деце по жени) у 2050. години. Исте вредности смо усвојили и за становништво централне Србије, док смо за популацију Војводине, у складу с традиционалним кретањима, претпоставили знатно нижи циљни ниво плодности (ниска варијанта 1,3, а висока 2,3).

■ СВЕ МАЊЕ ДЕЦЕ

С обзиром на то што Србији тренутно недостаје, статистички речено, у просеку "пола детета" по једној жени у репродуктивном добу (од 15. до 50. године живота) да би се достигао ниво плодности који обезбеђује "замену генерација", једном варијантом пројекција хтели смо да видимо и како би изгледао

С Р Б И Ј Е И Ц Р Н Е Г О Р Е

МАЊЕ У СВАКОМ СЛУЧАЈУ

На крају анализираних педесетогодишњег периода, разлика у претпоставци од само пола детета више, односно мање, од очекиване највероватније вредности за просечан број деце по жени, одразила би се са чак 900.000 више, односно мање, људи од највероватнијег броја. Тако би у односу на средњу варијанту која предвиђа 5.332 људи у Србији 2050. године, број становника према високој варијанти био 6.213, а према ниској свега 4.406.

Најоптимистичнији резултат од свих предвиђених варијанти даје, наравно, варијанта "тренутне замене генерација", али би и педесетогодишњи период плодности неопходне за "замену генерација" довео до смањења од милион становника у односу на почетак 21. века.

Тако би, генерално, у све три варијанте, дошло до пораста порођаја код жена у добу од 25 до 39 година, а до пада у најмлађим старосним групама (у добу од 15 до 24 године). Допринос старијих група фертилних жена укупној плодности у Србији остао би генерално на занемарљивом нивоу током читавог пројекционог периода (око 1%, осим према ниској варијанти, око 2%).

Варијанта "тренутне замене генерација", коју смо додали из чисто хипотетичких разлога, предвиђа да ниво фертилитета од почетка до краја пројекционог периода буде једнак нивоу неопходном за "замену генерација" (у просеку 2,1 дете по жени за нискофертилитетне земље као што су Србија и практично све земље Европе).

За разлику од четири хипотезе о фертилитету, о mortalитету су урађене само две. Према једној се до 2050. године очекује мање продужење животног века у централној Србији и у Војводини (од око пет и по година за мушкарце, односно око шест година за жене) док је друга варијанта константног mortalитета, која подразумева задржавање данас достигнутих вредности очекиваног трајања живота (на истом нивоу за оба пола током целог пројекционог периода).

Према највероватнијој (средњој) варијанти у првих десетак година пројекционог периода предвидели смо незнатан пораст нивоа фертилитета за становништво централне Србије, да би до периода 2030–2035. године лаганим линеарним порастом био достигнут коначни ниво фертилитета од просечно 1,85 деце по жени. Слично важи за становништво Војводине, с тим да би достизање коначно прогнозираног нивоа плодности било пет година касније.

	2002	1	2	3	4	5	6	7
СУФ (прос. број деце по жени)	1,55	1,71	2,14	1,21	1,55	2,10	1,71	1,71
Бруто стопа репр.	0,75	0,83	1,03	0,59	0,75	1,01	0,83	0,83
Нето стопа репр.	0,73	0,81	1,02	0,58	0,74	1,00	0,80	0,81
Прос. стар. жене при порођају	27,0	28,1	27,6	28,6	27,0	27,0	28,1	28,1

Пројекција фертилитета у Србији 2025. године у варијанти средњег (1), високог (2), ниског (3) и константног фертилитета (4), тренутне замене (5), константног mortalитета (6) и без миграција (7)

У све три основне варијанте очекује се промена расподеле укупног фертилитета по старости. То значи да ће жене бити у просеку све старије када се одлуче за рађање, па ће већи број беба, у посматраном периоду, рађати старије групе фертилних жена.

	2002	1	2	3	4	5	6	7
Очекиван животног век мушкараца	69,3	72,2	72,2	72,2	72,2	72,2	69,3	72,2
Очекиван животног век жена	75,0	77,9	77,9	77,9	77,9	77,9	75,0	77,9
Очекивани животног век - просек	72,2	75,2	75,2	75,2	75,2	75,2	72,2	75,2

Пројекција mortalитета у Србији 2025. године у варијанти средњег (1), високог (2), ниског (3) и константног фертилитета (4), тренутне замене (5), константног mortalитета (6) и без миграција (7)

Хипотезе о спољним миграцијама подразумевају само једну варијанту, тзв. очекиваних вредности миграционих кретања, са истим нивоом током целог пројекционог периода. Иако, за разлику од кретања mortalитета, овај фактор развоја становништва може, током појединих временских периода, знатно утицати на кретање укупног броја становника, није предвиђено више варијанти као у случају хипотеза о фертилитету. Разлог лежи у великој непредвидљивости овог фактора и у знатно мање поузданим статистичким подацима у односу на податке о виталним догађајима. Поред тога, претпоставили смо да у наредних пола века на нашем подручју неће бити тако масовних спољних миграција као у последњој декади 20. века.

	2002	1	2	3	4	5	6	7
Мушкарци	5000	5000	5000	5000	5000	5000	5000	0
Жене	3000	3000	3000	3000	3000	3000	3000	0
Укупно	8000	8000	8000	8000	8000	8000	8000	0

Претпоставке миграције у Србији 2025. године у варијанти средњег (1), високог (2), ниског (3) и константног фертилитета (4), тренутне замене (5), константног морталитета (6) и без миграција (7)

■ ШТА СЕ МОЖЕ ОЧЕКИВАТИ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ 21. ВЕКА

У демографском смислу, прва половина 21. века не може донети ништа драматично ново у односу на завршетак претходног века. Разлог је у релативној спорости демографских процеса у односу на друге недемографске феномене. Проблем недовољне репродукције становништва, регистрован у Србији још пре четири деценије, у последњој декади 20. века коначно је и шире друштвено препознат. Први пут је у савременој српској историји забележен тзв. негативан природни прираштај. Број умрлих је већи од броја рођених, што је, заправо, дугорочна последица недовољне плодности. Другим речима, вишедеценијском недовољном плодношћу сужена је база потенцијалних мајки. То је суштина дуготрајности ефеката демографских процеса. Тако сужена база не може, ни са плодношћу теоријски довољном за замену генерација (два детета по мајци), задржати савремени пад броја становника. Да бисмо тако нешто остварили потребно је да данашње жене, које на свет не донесу ни по двоје деце, убудуће рађају по петоро.

Према томе, готово је немогуће очекивати да данашњи становници Србије буду сведоци поновног пораста броја становника. Напротив, очекује се пад данашњег броја становника Србије у наредних пола века. Чак и када би се преко ноћи остварио ниво плодности који дугорочно обезбеђује замену генерација (у просеку нешто мало више од два детета по жени), пад се не би зауставио ни за педесет година. При томе, већ за две деценије, према највероватнијој (средњој) варијанти, Србија би имала милион становника мање него данас.

	2002	1	2	3	4	5	6	7
Рођени	77873	62.203	77.385	44.038	55.451	81.577	61.989	64.851
Умрли	95680	102719	102919	102471	102651	103050	110898	103568

Пројекција броја рођених и умрлих 2025. године у варијанти средњег (1), високог (2), ниског (3) и константног фертилитета (4), тренутне замене (5), константног морталитета (6) и без миграција (7)

Када би Србија престала да буде миграционо подручје, тј. када би занемарили негативан миграциони биланс са светом (при том се изузима тип бурних пресељавања с краја прошлог века), за педесет година могла би да рачуна на пола милиона људи више него што је то предвиђено највероватнијом варијантом пројекција.

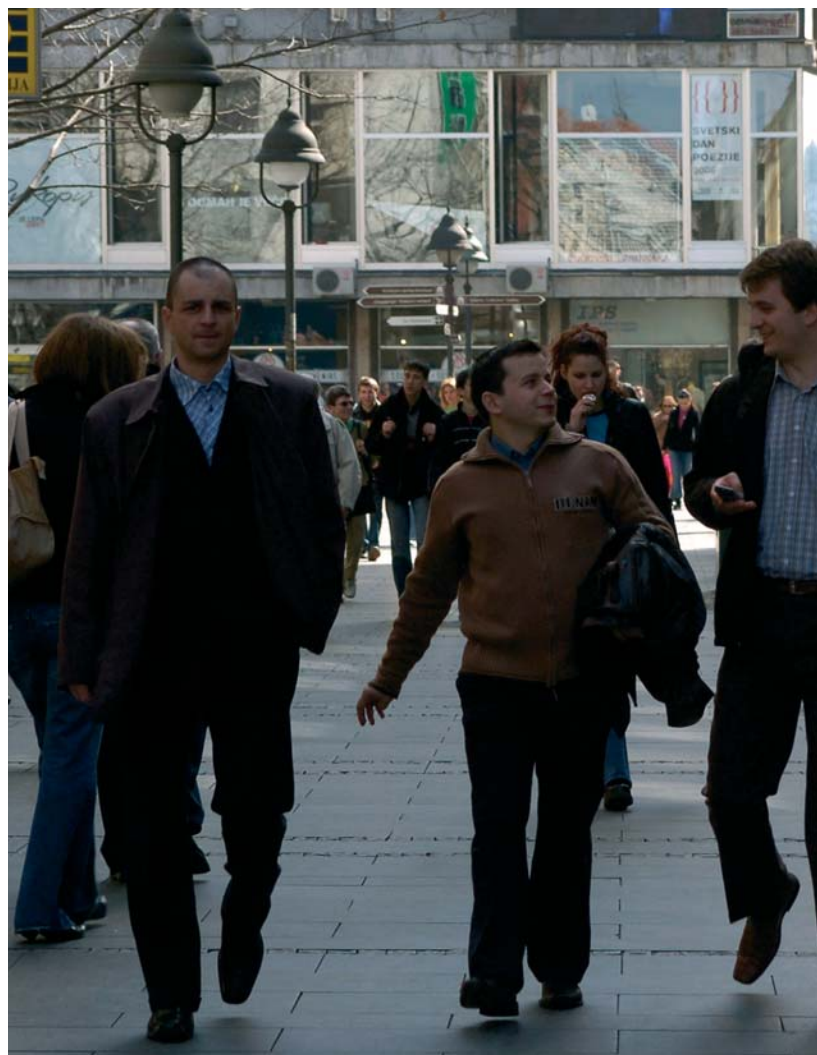
При анализи измена будуће старосне структуре становништва треба поћи од очекиваног годишњег броја рођених од чега, дугорочно гледано, витално зависи опстанак сваке популације. Иако на старосну структуру поред рађања неизбежно утиче и смртност, с обзиром на очекивани постепени пораст животног века и на релативну стабилност те компоненте, њен утицај односи се, преваходно, на повећање величине најстаријих група становништва. Тако ће укупан годишњи број умрлих, који се данас креће на нивоу од око 100.000, бити мањи у просеку за

десет одсто након пола века. С друге стране, распон вредности за хипотезе о фертилитету узрокује знатну разлику у очекиваном броју рођених. Данашњи ниво од близу 80.000 беба годишње може бити одржан само ако се остваре варијанте чија је плодност бар на нивоу "замене генерација" (висока варијанта и варијанта "тренутне замене генерација").

■ СВЕ МАЊЕ МЛАДИХ

Те оптимистичке варијанте, међутим, нису реалне. Средња варијанта предвиђа свега нешто више од 50.000 беба годишње, што је ниже за 35% у односу на данашњи број. Не дође ли до опоравка актуелног нивоа плодности, него он с временом опадне на данашње вредности појединих земаља источне и централне Европе, по претпоставци ниске варијанте, број рођених паће на свега 27.000 годишње.

Сведено на дневни ниво, то би могло да изгледа овако. Ако се у Србији данас, у просеку, роди нешто више од једног детета по општини, по претпоставци ниске варијанте, за пола века порођаји би били забележени тек сваког другог дана. С обзиром на то што се већина од укупно рођених данас роди у градским општинама (посебно у неколико великих градских центара), знатан број општина Србије (чак 97 од укупно 161) ни данас не добије, у просеку, бар једну принову дневно. Тако поједине општине, као што је Црна Трава, једва да остваре просек од једне бебе месечно. Опстанак насеља у оваквим подручјима Србије је

С Р Б И Ј Е И Ц Р Н Е Г О Р Е

већ сада доведен у питање. Према ниској варијанти, број општина, које би у просеку имале мање од једне принове дневно, за пола века износио би чак 140, док би више од двоје деце дневно имале само три општине.

	2002	1	2	3	4	5	6	7
Укупно	7.498 001	6.518 579	6.783 191	6.166 368	6.455 872	7.008 839	6.398 228	6.740 284
Мушкарци	3.645 929	3.165 461	3.301 749	2.984 143	3.133 169	3.417 587	3.108 057	3.298 924
Жене	3.852 072	3.353 117	3.481 441	3.182 226	3.322 703	3.591 252	3.290 171	3.441 361

Старосне групе у Србији 2025. године у варијанти средњег (1), високог (2), ниског (3) и константног фертилитета (4), тренутне замене (5), константног морталитета (6) и без миграција (7)

Шта заправо показују овакве пројекције? Оне јасно указују на то да ће према најреалнијој, а ипак, оптимистичкој варијанти, уместо данашњих скоро пола милиона најмлађих (деца до седам година старости), за педесет година број ове групе бити мањи за четвртину. То су будући ђаци. Ако би се остварила ниска варијанта, број ове деце био би мањи од двеста хиљада. Такво смањење имало би огромне последице по школски систем у најширем смислу. Већ за двадесет година, држава ће, под условом да се оствари чак и средња варијанта, тј. благи пораст плодности, морати да се суочи са смањењем ђака првака од скоро 20% (пад са 79.000 на 64.000).

При том, данашњи број од око 700.000 основаца у Србији могао би, према ниској варијанти, већ за две деценије да буде преполовљен, а за пола века на нивоу мањем од данашњег, за пола милиона. И овде понављамо да би само достизањем просека од бар двоје деце по жени могао да се одржи данашњи број ђака у основним школама.

С друге стране, знатно смањење броја ученика и студената (према највероватнијој варијанти) погодило би и средње школе и факултете. Контингент младих (од 15 до 27 година старости), који обухвата ове две категорије становништва, смањио би се већ за две деценије за трећину, а за пола века скоро за половину. Кад је о њима реч, не помаже ни подизање нивоа плодности до "замене генерација". У на-

редних педесет година та група се у укупној популацији Србије у сваком случају смањује.

На број рођене деце, поред нивоа плодности, утиче, наравно и старосна структура друштва. А она је у Србији, рекомсо већ, све неповољнија. Дуготрајна ниска плодност утицала је и утицаће на бројност и релативни удео жена у фертилним годинама, тј. оних жена које могу постати мајке. Међутим, све варијанте пројекције предвиђају пад релативног удела ове групе жена, који би, у просеку, након две деценије износио 5%, а за 50 година од 8% до 14%.

	2002	1	2	3	4	5	6	7
0-4 (%)	4,59	4,66	5,60	3,44	4,24	5,61	4,69	4,80
5-14 (%)	11,25	10,12	11,87	7,57	9,76	12,36	10,20	10,38
15-49 (%)	48,98	43,31	42,26	44,67	43,68	43,16	43,83	44,00
15-64 (%)	67,85	63,54	61,70	66,06	64,11	61,92	64,06	63,85
од 65 и више (%)	16,32	21,69	20,84	22,94	21,90	20,12	21,06	20,97
жене 15-49 (%)	47,39	41,70	40,76	42,89	42,03	41,68	42,27	42,33

Кретање виталних стопа (пројекција) у варијанти средњег (1), високог (2), ниског (3) и константног фертилитета (4), тренутне замене (5), константног морталитета (6) и без миграција (7)

Дуготрајно низак ниво плодности утицао је и на целокупан изглед старосне структуре, што се најбоље види на тзв. старосним пирамидама. Како с временом све малобројније групе рођених долазе на свет, пирамида се сужава од базе ка врху. Старије, популационо веће групе, рођене у време виших нивоа плодности, померају се ка врху, док под дејством смртности логано не препусте место млађим и популационо мањим групама. Главни економско-егзистенцијални терет подноси старосна група радно способног становништва која, шире демографски посматрано, обухвата популацију у доби од 15 до 64 године. Стога је међусобни величински однос овог сегмента становништва са групом која обухвата најмлађу (испод 15 година старости) и најстарију популацију (старији од 65 година) од великог значаја за свако друштво. У Србији данас има укупно 48 становника из групе најмлађих и најстаријих, наспрам 100 становника радног контингента. Према средњој варијанти оптерећење радне популације порашће за две деценије за 10%, а за пола века за 20%.

Са нивоом просечне старости од 40,5 година, становништво Србије је данас међу десет демографски најстаријих земаља света, на чијем је челу Јапан, са просечном старошћу од 42,9 година. У зависности од варијанте пројекције, за две деценије очекује се пораст просечне старости за три до четири године, који би за пола века био анулиран остварењем претпоставки високе варијанте пројекције. Међутим, не дође ли до опоравка нивоа плодности, већ до његовог пада на данашњи ниво земаља источне и централне Европе, што је вероватније, просечна старост становништва наше земље могла би да буде чак 13 година виша него данас.

	2002	1	2	3	4	5	6	7
Општа стопа наталитета (%)	10,3	9,4	11,3	7,1	8,5	11,6	9,6	9,6
Општа стопа морталитета (%)	12,9	16,0	15,4	16,9	16,1	14,9	17,6	15,6
Стопа риродног прираштаја (%)	-0,26	-0,66	-0,42	-0,99	-0,77	-0,33	-0,80	-0,60
Стопа раста (%)	-0,38	-0,80	-0,55	-1,14	-0,91	-0,46	-0,95	-0,60

Број становника у Србији 2025. године (пројекција) у варијанти средњег (1), високог (2), ниског (3) и константног фертилитета (4), тренутне замене (5), константног морталитета (6) и без миграција (7)

У закључку разматрања резултата средњорочних пројекција становништва Србије у наредних педесет година довољно је прокоментари- сати кретање стопе раста или, што је примереније у овом случају, стопе пада укупног броја становника.

Само би се према високој, односно варијанти тренутне “замене генерација” (што значи постепеним порастом нивоа плодности на ниво нешто виши од неопходног за “замену генерација” или хипотетички његовим тренутним постизањем и константношћу током целог периода) даљи пад ове стопе, за три деценије могао зауставити. Одржавањем тако достигнутог нивоа плодности до краја пројекционог периода, дакле, до 2050. године, негативна вредност стопе раста становништва Србије могла би се чак и смањити у односу на данашњи ниво од -0,38% годишње. У супротном, одржавање данашње вредности нивоа плодности или њено смањење према ниској варијанти довели би до пораста негативне стопе раста становништва на чак -1,26%, односно -1,72% годишње. Према средњој (највероватнијој) варијанти пројекције, негативна стопа раста становништва Србије, односно стопа његовог пада, достигла би 2050. године вредност од 0,93%.

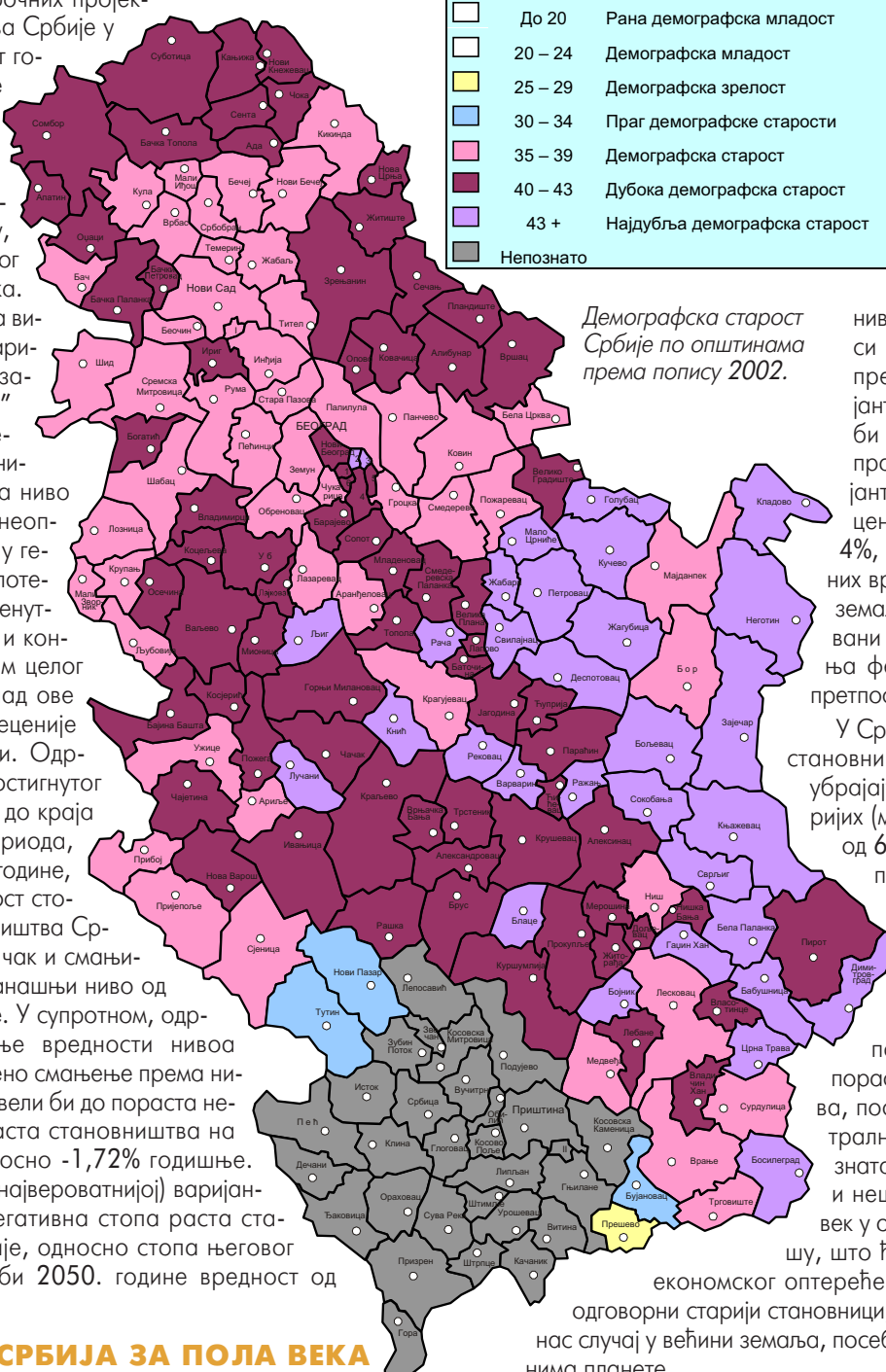
■ СРБИЈА ЗА ПОЛА ВЕКА

Европа тренутно стагнира у погледу пораста броја становника, па ће, с обзиром на досадашњи развој своје популације и опште претпоставке о будућем кретању компоненти демографског развоја, данашњи број становника највероватније бити и њен историјски максимум.

У оваквим европским оквирима Србија спада у, за сада, мању групу земаља које су се већ суочиле са падом укупног броја становника. Веће износе стопе пада укупне популације од наше земље данас има десет европских земаља, углавном лоцираних на истоку континента. У те земље спадају и наши суседи Бугарска и Румунија. Међутим, већ након пола века Србија би била у врху европске листе земаља са негативном стопом

Просечна старост	Стадијуми демографске старости	Број	%
До 20	Рана демографска младост	-	-
20 – 24	Демографска младост	-	-
25 – 29	Демографска зрелост	1	0,6
30 – 34	Праг демографске старости	3	1,9
35 – 39	Демографска старост	51	31,6
40 – 43	Дубока демографска старост	74	46,0
43 +	Најдубља демографска старост	32	19,9
	Непознато		

Демографска старост Србије по општинама према попису 2002.

раста. Испред нас би биле само три државе: Украјина, Грузија и Бугарска.

Удео најмлађе популације (деце до пет година) у укупном становништву Србије, данас је скоро на

нивоу просека за Европу и износи 5%. У наредних пола века, према средњој и високој варијанти пројекције, тај проценат не би опао, већ би се нешто и поправио. Али према ниској варијанти пао би на непуна три процента, а према константној на 4%, што је у оквирима предвиђених вредности за већину европских земаља. Такви резултати су очекивани с обзиром на сличност путања фертилитета према полазним претпоставкама.

У Србији на 100 радно способних становника долази 48 оних који се убрајају у групу најмлађих и најстаријих (млађи од 15 година и старији од 65), што је на нивоу европског просека. За 50 година овај број ће порастати на ниво од 69 до 73 становника ван радног континента, наспрам 100 у радно способним годинама. Међутим, тај пораст ће ипак бити мањи од пораста у већини европских држава, посебно оних у западној и централној Европи, које и сада имају знатан удео старих. Разлог томе је и нешто дужи очекивани животни век у овим земљама у односу на нашу, што ће допринети да за главнину економског оптерећења радног континента буду одговорни старији становници, а не млађи као што је то данас случај у већини земаља, посебно у мање развијеним регионима планете.

Пошто је Европа демографски најстарији континент, у просеку старији од остатка света за 10 година, не чуди да и Србија као њен део прати главне демографске трендове Старог континента. Ипак, за пола века, становништво Србије не би требало да буде у самом врху најстаријих као данас.

На крају, илустрације ради, када би се актуелни тренд репродуктивног понашања становништва Србије одржао константним током 21. века, смањење укупне популације за 100 година износило би 55% у односу на данашњу величину. ■

Аутор је истраживач-сарадник у Институту друштвених наука

С Р Б И Ј Е И Ц Р Н Е Г О Р Е

ЦРНА ГОРА

СВЕ ПРАЗНИЈА НАСЕЉА

Према подацима из пописа становништва 2003. године у половини од укупно 1.256 насеља у Црној Гори живи од 10 до 100 становника. Настављена је миграција из села у град и са сјеверног у јужни приморски регион.

Мајући у виду да је период између два пописа становништва у Црној Гори (1991. и 2003) био врло турбулентан због догађаја и процеса који су тада били у јеку, резултати пописа из 2003. озбиљно упозоравају. Наиме, из њих се читава наставак повећања укупног броја становништва у Црној Гори, али уз успоравајући раст, са све мањим бројем насеља у којима је забиљежен пораст становништва. Настављена је дугорочна тежња опадања природног прираштаја и опадања броја живорођених, уз истовремено повећање mortalитета. Као посљедица таквих кретања биљежи се опадање виталног индекса са 2,842 у 1980. на 1,458 у 2003. години (што је 1,95 пута мање), у већини општина.

Од укупно 1.256 насеља, празних је било 28, или 2,23%, до 10 становника настањивало је 100 насеља, или 7,96%, 175 насеља имало је 10 до 30 становника, или 13,93%, са 30 до 50 становника евидентирана су 123 насеља, или 9,79%, док је од 50 до 100 становника живјело у 234 насеља, или 18,63%.

Настављају се миграција становништва из руралних у урбана насеља и насеља на нижој надморској висини, те повећање броја празних насеља. Измијењена је структура насеља. Са више од 100 становника било је 596 насеља, или 47,45% од укупног броја насеља.

Истовремено, у већини општинских градских центара порастао је број становника: Андријевица (15%), Бар (27%), Будва (51,5%), Даниловград (16,1%), Жабљак (5%), Колашин (19,8%), Никшић (4,9%), Плужине (2,8%), Пљевља (6,8%), Подгорица (17,5%), Рожаје (3,8%), Тиват (16,2%), Улцињ (8,3%) и Херцег Нови (13,1%). Остали општински градски центри: Беране, Бијело Поље, Котор, Мојковац, Плав, Цетиње и Шавник биљеже пад броја становника.

Настављена је и тежња премјештања становништва из сјеверног у јужни приморски регион, тако да свака општина на приморју има позитиван миграциони салдо. Позитиван миграциони салдо имају и општине Подгорица, гдје живи 29% становништва Црне Горе, и Даниловград, а незнатан позитиван салдо има и општина Плав. Посљедица свих тих кретања јесте пражњење сјевера Црне Горе, региона са 11 општина, које обухватају 53% територије Републике.

Према социолошко-медицинским и демографским показатељима може се рећи да је у Црној Гори почео процес старења становништва. Попис из 2003. године показао је да је старосна граница у порасту и да износи 35,90 година – код мушкараца 34,8, а код жена 37,00 година. Просјечна старост у градским насељима је 35 година, а у осталим 37,3 године.

Број живорођених у периоду од пола вијека у Црној Гори (од 1953. до 2003) смањено се за 66,33%, тј. са 13.880 на 8.345 живорођене дјеце. Изражено стопом опадања, на 1.000 становника са 32,9 на 13,5 промила, што је 2,44 пута мање у 2003. години него 1953. године.

Стопа смртности у Црној Гори била је најмања 1971. године – 6,1%, док је 1953. године била 11,3%, а у 2003. години 9,2%, што значи да је из ниског mortalитета стопа прешла у стопу средњег mortalитета.

Занимљиво је истаћи да број склопљених бракова у Црној Гори биљежи тежњу пада, док број разведених бракова у истом периоду показује тежњу пораста. ■

Слободан ВУЧИНИЋ

ПРОФЕСОР ДР МАРКО МЛАДЕНОВИЋ, ПРЕДСЕДНИК УДРУЖЕЊА "ОПСТАНАК" ЗА БОРБУ ПРОТИВ БЕЛЕ КУГЕ

Док је 20. век био век социјалних и сексуалних револуција, за европске народе 21. век мора да буде век биолошке револуције. Нужни су израда потпуно новог пронаталитетског система бриге о обнови становништва и увођење ванредног стања у популационој политици.

ХАЗАРСКИ СИНДРОМ

Према релевантним историчарима, Срби су некада настанивали простор од половине данашње Словеније до Солуна. Према Шафарику, од тадашњих око пет и по милиона, било је 1,6 милиона Срба католичке вере и 600.000 муслимана. Док су многе светске силе, попут Аустроугарске и религијског центра у Ватикану, радиле на унијаћењу и католичењу, православна црква је такође идентификацијом вере и нације допринела расрбљивању Срба друге вере. Другим народима у свету религија и после стогодишњих ратова, какав се, на пример, водио у Немачкој, није била препрека за национално уједињење – каже наш саговорник проф. др Марко Младеновић.

□ *Професоре, као човек који поседује велико искуство у праћењу и разумевању демографских појава, како бисте оценили данашња демографска кретања и популациону политику у Србији?*

– Ја сам то у једној од својих књига сликовито описао као Нојеву барку. Србија је слична лађи пробушеној на стотину места. Цео народ се труди да закрпи понеку рупу, али лађа ипак тоне. Питање је да ли ћемо успети да се спасемо и изађемо на другу обалу. Велико је питање и да ли је крпљење рупа довољно или је потребно нешто друго. Ја дајем низ конкретних предлога како да трајно поправимо брод. Нажалост, при том наилазим на неслагање многих. На нож ме дочекао већи део медија.

□ *Ко су људи који данас реално утичу на то колико ће нас у будућности бити?*

– То су засигурно политичари. Узалуд су сви појединачни напори да се прошири и одржи породица, ако су општа кретања у друштву неповољна. Јесењин је у једној песми рекао "И напослетку, власт је власт, а ми смо само стока једна". Народ се још увек не пита, не питају се ни научници, него само политички лидери. Проблем је што свима њима недостаје димензија будућности, баве се искључиво прошлошћу и садашњошћу. Не виде да ће Срби у Србији већ за 25 година бити национална мањина, а за 50 година постојаће само енклаве српског становништва, као данас на Косову. Када у овој земљи Срби постану мањина, онда престају и разлози да се она назива Србија.

□ *Није ли та тврдња ипак претерана?*

– Верујте да сам још пре 30 година упозоравао на политичку будућност Косова с обзиром на неповољна демографска кретања. Београд као будућа престоница Албаније није само фантазма, па пре сто година нико овде не би поверовао да ће у Приштини данас заседати албански парламент јачи од оног у Тирани.

□ *Шта бисте поручили актуелним народним првацима?*

– Домановићев вођа као да је добио стотине реплика. Нико од њих нема визију о будућности, већ се само интересују за

С Р Б И Ј Е И Ц Р Н Е Г О Р Е

краткорочне и често ситносопственичке циљеве. Кад већ не виде унапред, предлажем им да погледају ко их следи. Видеће да иза њих стоје старци са штакама, болесни и лудаци, а омладине скоро да нема.

□ Како нам се то догодило?

– Постоје антрополошко-етнолошки, социолошки и историјски разлози. Први треба да нам кажу које су одреднице Срба у историји. Најочљивије обележје тог народа јесте митологија која лако прераста у митоманију. Бајке о Сорabama, пранароду старијем од египатских пирамида који ће надживети све друге народе, нису ништа друго до враћање измишљеној прошлости да се не би гледало у неизвесну будућност. Друго битно обележје јесте континуирани геноцид над Србима током историје. Овим просторима пролазе све трансверзале – и црвене, и жуте, и зелене, па и крсташи, и сви редом. На таквом раскршћу ни неки организованији народ не би избегао знатна страдања.

Треће обележје је аутогеноцид. Притиснут тешким условима опстанка, неспособан да начини прави историјски избор, у много наврата српски народ је сам себи радио о глави. То се види у деобама, сеобама, братоубилачким ратовима, упадању у сукобе који надилазе стварне народне моћи. Тако је с временом код Срба створен погубни “хазарски синдром”. Они као да несвесно хоће да нестану.

□ Шта се таквом народу на демографском плану десило у последњих неколико векова?

– Срба и Румуна, на пример, почетком 18. века било је исто. Данас Румуна има 25 милиона, а Срба десетак, од тога само шест у отаџбини. Срби су били народ матица, од које су настали многи данашњи балкански народи. У њиховом случају потврдила се теорија из књиге Сигмунда Фројда “Тотеми и табуи”. Доживели су, наиме, судбину оца ког су синови убили да би дошли на његово место.

ЕКСПЕРТ ЗА ПОРОДИЧНО ПРАВО

Председник Удружења “Опстанак” за борбу против беле куге професор др Марко Младеновић рођен је 1928. године у Јагодина. Правни факултет у Београду завршио је за само две године, а после дипломирања добио је постављење у Среском суду у Јагодина, где је убрзо потом био изабран за председника тог суда. После повратка у Београд, где је на Правном факултету предавао породично право. Доктор правних наука постао је 1962. године, након што је одбранио тезу “Развод брака”. Прошовши сва звања, за редовног професора породичног права изабран је 1974. године. Предавао је и социологију породице и друштвену заштиту породице. Учествовао је у писању Закона о породици и породичним односима. Поред огромног броја научних публикација, објавио је капитално дело “Породично право” у два тома. Најважнији његов допринос изучавању брака као феномена дао је као заступник теорије о “браку као уговору”, према којој брак све више прераста законске регулативе, претварајући се у слободни уговорни однос. Професор Младеновић бави се и књижевношћу. До сада је објавио шест романа и осам сонетних венаца. У 2002. години добио је златну америчку медаљу части за допринос светској науци, а добитник је и готово свих домаћих награда за научно дело. Данас је један од најактивнијих бораца за заустављање демографског опадања становништва Србије.

□ Каква се демографска кретања управо догађају пред нашим очима?

– Систематски сужени на простор Србије без Косова, Срби се суочавају са депопулацијом. У 131 општини становништво се налази у стању дубоке и најдубље демографске старости – просечна старост је 41 и 51 годину. Сеоско становништво има просек од 55 година. Многа села су потпуно испражњена. Према томе, ова земља је већ данас упола очишћена од народа. Остали су само градови као оазе у пустињи. С друге стране, Албанци су освојили Косово, на ком 1700. није било готово ниједног стално настањеног Албанца.

□ Који догађаји су били најпогубнији по демографско одржање народа у Србији?

– Демографски пад нарочито је изражен у 20. веку. Принципов метак био је пуцање у Србију, како је рекао Пашив. Више од једне трећине укупног и 58 посто изгубљеног мушког становништва тадашње Краљевине Србије био је биланс Првог светског рата. Од тога се никад нисмо опоравили. Други светски рат од-

нео је још два милиона људи. Пошто смо у 20. веку промашили све капије, стигли смо на странпутице. Догодио нам се и братоубилачки рат. Градови Србије су октобра 1944. године доживели погром гигантских размера. Са 16 година и сам сам био тучен у затвору. Мој отац, секретар Моравске бановине, дипломирани правник, који је оглувео као херој Првог светског рата, такође је мучен. У Србији нас тада нису убијали Хрвати. Мене је тукао Воја Грачанин, инвалид, првоборац и начелник Озне, за ког сам чуо да се касније разочарао и починио самоубиство.

□ *Да се, ипак, као што позивате, окренемо будућности. Шта предлагате да предузмемо ради покретања обнављања становништва?*

– На скупштини Удружења “Опстанак”, одржаној 14. фебруара 2006, донети су закључци који говоре да се ништа у популационој политици не сме радити половично, јер би то било само узалудно сипање воде у песак. Српски народ убрзано нестаје. О томе говоре демографски подаци. Ово је последња генерација која може да га спасе од пропасти. Професор Милан Војновић је израчунао да би нас данас било 27 милиона под бољим условима. Време је, дакле, за акцију.

Србија као мултиетничка заједница мора, наравно, да води рачуна о томе да у њој има националних мањина, које су такође погођене депопулацијом. Држава би борбу за повећање natalитета зато водила закључно до трећег детета. После трећег детета, СПЦ и хуманитарне организације у матици и дијаспори би из својих средстава подстицале natalитет. Мајке би, на пример, од њих за четврто дете добиле плату. Држава с тим не би имала ништа. То је једини начин да се поштују устав и једнака права грађана, а да се, с друге стране, поведе ефикасна борба за обнову српског народа.

□ *Шта је још неопходно учинити?*

– Нужни су израда потпуно новог пронаталитетског система бриге о обнови становништва и увођење ванредног стања у популационој политици. Док је 20. век био век социјалних и сексуалних револуција, за европске народе 21. век мора да буде век биолошке револуције. Многи разумни народи полако напуштају хистерију сексуалне револуције, као својевремено француски, под Ми-тераном, који је као програм установио четири најважније друштвене премисе: омладина, породица, солидарност и економија.

Предлаже се битна промена система вредности. Морално прочишћење од политичког примитивизма, егоизма, привилегија и неслоге, ината, корупције и криминала. Треба променити суштински однос према деци и дете прогласити врхунском вредношћу друштва, огласити га за тзв. “Његово Величанство Дете” (у вредносном, не у утилитарном смислу).

□ *Овако и онако, жена је у центру сваке расправе о natalитету. Шта чека жену с обзиром на супротстављене захтеве које пред њу ставља друштво?*

– Ништа добро. Ради еманципације жене Скупштини се ових дана предлаже Закон о равноправности полова, којим се пропагира феминистичка теза да жене треба пола-пола да учествују у свим друштвеним сегментима. Подсетио бих на овом месту на недоумицу која постоји у науци: да ли је примарна биолошка или друштвена подела улога између мушкараца и жена. У патријархалним друштвима преовлађује биолошка; тамо жене рађају и старају се о породици и за то имају друштвено вредновану улогу и углед као мајке. По другој тези жена треба да се такмичи с мушкарцем и она се позива да уђе у то такмичење. Без обзира какву иначе друштвену вредност има примена таквог схватања, када је реч о рађању његова примена доводи до

кризе материнства. Трчећи за успехом на свим могућим друштвеним пољима жене остају без деце или са једним дететом. Зато сада има 400.000 захтева за лечење стерилитета, јер те тзв. успешне жене после постају усамљене, огорчене и стерилне и лече стерилитет у 45. години, код треба да иду у пензију.

Мој предлог је да се рехабилитује материнство, да жена доживи рехабилитацију и да као мајка, са четворо, петоро деце ужива све почасте. Да јој, рецимо, председник државе након седмог детета буде кум, после деветог детета да добије одликовање “Девет Југовића”. Жена на тај начин може да доживи социјалну промоцију. Еманципација жене не постиже се само тиме што ће она бити врхунска интелектуалка. Таквима свака част, оне жене које су успешне нека то и остану, али зашто своју филозофију да намећу свим женама. Не могу сви имати ни толико амбиције, ни способности. Већина жена би хтела да роди, а преовладавајућа профеминистичка идеологија их гура у борбу у којој служе само као сценски реквизити у комаду у ком главну улогу играју “успешније” жене, спремне да каријери и друштвеној промоцији подреде породицу, па и само материнство.

□ *Стање материнства је лоше. Да ли Удружење “Опстанак” предузима конкретне иницијативе?*

– Имамо два заједнички пројекта деловања матице и дијаспоре. Један је “Четврто дете или дечји динар”, а други је “Срп-

С Р Б И Ј Е И Ц Р Н Е Г О Р Е

ска породица бели анђео”, који је осмислио демограф Слијепчевић. Црква и дијаспора би преузеле бригу о четвртом детету, па надаље. Треба уградити одредбу да држава новчаним и свим другим средствима подстиче рађање деце. Предлаже се покретање расправе у Скупштини Србије да би се усвојио закон о обнови становништва.

Увођење “бећарског пореза” због ког сам највише нападан није главна мера, али има оправдања. Они који немају деце или нису у браку треба да плате ако су имућни ради друштвене солидарности. У Канади морају да плате до 50 посто дохотка, у свим европским земљама на том порезу, између осталог, почива тзв. социјална демократија. Ако си богат дај, у томе је суштина. Антинаталитетску политику у свим сегментима треба заменити пронаталитетском политиком. Имам 10–12 предлога, као што су укидање пореза на дечје артикле, битно сузбијање легалних абортуса, лечење стерилитета, повећање породилских и дечјих додатака и других давања и продужење породилског одсуства. Ваљало би омогућити да мајка после трећег детета добије плату као да је у радном односу.

□ *Одакле новац за то?*

– Од сваког правног посла један мали проценат би се одвојио као дечји динар, а у дијаспори по храмовима, конзулатима и институцијама беле би постављене касе. Сваки Србин имао би

моралну обавезу да годишње убаца сто долара или евра, то су већ огромна средства. Одржавали би се мајски сабори дијаспоре, тада би се отворале те касе, потом би се изашло на велику скупштину или свесрпски сабор у Сремским Карловцима или храму Светог Саве, где би се прикупљена средства сабрала. По мом прорачуну то могу бити најмање три-четири милијарде долара. За десет година ми бисмо тако могли да доживимо прави препород, наталитетску револуцију. Треба људима дати паре, јер као што је Маркс говорио о феномену производње, постоје две врсте производње – материјалних добара и човека. Капитал је покретач за обе.

□ *Има ли држава органе који то могу да осмисле?*

– Држава би морала да створи неке нове органе, министарство за породицу, савет за обнављање становништва на чијем челу би био председник Србије, а чланови најугледнији и најумнији грађани. Допринели би са своје стране и поменута велика скупштина или свесрпски сабор матице и дијаспоре. Предлажемо да Удружење “Опстанак” прерасте у трећи покрет, свенародни, нестраначки и невладин покрет који би био прави “Трећи српски устанак за опстанак”. Добро би било, такође, основати и факултет за демографију и популациону политику. Ми имамо врло стручне демографе на математичком и другим факултетима. Међутим, ограничени су на сликање стања и презентацију тих података политичарима и јавном мњењу. Они би морали да буду оперативци при општинама, који би боље сагледали ситуацију на терену и предлагали мере.

□ *На чему заснивате своје погледе на демографску будућност Србије?*

– По мом мишљењу, постоје четири вечне институције: Бог, породица, нација и својина. Бољшевизам је хтео све то да уништи, неки други покрети хоће бар две до три од тих ствари да униште. Данас се неки залажу да цела планета као велико глобално село избрише националне разлике. Ја, међутим, мислим да се не може избрисати оно што је у човеку примарно. Национални идентитет се јавља и у најхомогенијим земљама, какве су САД или Индија. Демократа сам и патриота по убеђењу, деда седморо унучића. Енглези су бранили свој национални дигнитет на Фокландским острвима и широм света. Американци у Ираку. Срби би морали да се изборе за право да бране свој биолошки опстанак у земљи која се још увек зове Србија. Сматрам да постоје фундаментална права једне етничке групе која је већина на одређеном простору.

□ *Да ли је стање морала српске нације први или последњи узрок њеног нестајања?*

– Ви знате да је Цвијић рекао да смо лош народ, Јован Рашковић је рекао да смо луд народ. Ја не тврдим ништа од тога, па ни да је међу Србима толико изражен проблем морала. Мислим да ми у нашим генима носимо тај “хазарски синдром”, тако да наше нестајање нема директне узрочне везе с нашим моралом, већ са предодређеношћу због које не умемо да се изборимо са историјским наслеђем које је у нама кодификовано. Морал, наравно, може да утиче на много шта. Код нас је свакако попустио осећај одговорности у целини, па и осећај моралне одговорности према потомству, брачном другу. То су све симптоми опште кризе, и ми се налазимо у стадијуму доста озбиљне кризе не само наталитета већ и морално и психичко. Срби су преживели стање горе од шока, стање које трајно оптерећује, које не престаје цео 20. век и због тога су парализани. Када би се окренули будућности, то би све променило... ■

Александар АНТИЋ

ЕНДЕМИЈА АБОРТУСА У СРБИЈИ

СВЕСНО ОДАБРАН РИЗИК

Упркос опасностима које носи насилни прекид трудноће, годишње се више од 200.000 жена одлучи на тај најконзервативнији и најризичнији начин планирања породице

Пише
Др Мирјана РАШЕВИЋ

Репродуктивно здравље становништва Србије оптерећено је бројним проблемима, а главни је распрострањеност конзервативне контроле рађања, у којој преовладава ослањање на прекид сношаја и, последично, у случају када се трудноћа не жели или не може прихватити, прибегавање намерном прекиду трудноће. Традиционална контрацептивна средства и методи, увелико грађени у систем вредности, постала су природни део сексуалних односа у нашој средини и представљају, са индивидуалног становишта, рационалан превентивни избор. Отуда дуга историја проблема абортуса у Србији.

Процењује се да се данас у Србији само током једне календарске године намерно прекине око 200.000 трудноћа. Или, релативно посматрано, годишње свака десета жена у плодном периоду у централној Србији, односно свака тринаеста у Војводини, прибегава абортусу.

Подаци о прекидима трудноће од 1969. године, односно од пуне либерализације абортуса, до 1989. године, показују стални по-

раст. За тих двадесет година број абортуса повећао се за око 30 одсто. Сумња у поузданост података о броју намерних прекида трудноће у Србији појавила се почетком девете деценије 20. века, када је у том делу Југославије забележен благи пад, а у Војводини висок пораст абортуса, иако су то подручја са истим репродуктивним моделом. По свему судећи, у годинама које су уследиле након тог периода, проблем абортуса у Србији је потцењен. Бележи се опадање броја намерних прекида трудноће, иако таква тенденција, не само због тадашње економске и психолошке егзистенцијалне несигурности, већ и због повећаног броја илегалних гинеколошких амбуланти, није реална.

Посматран између две наведене временске тачке, 1969. и 1989. године, број прекида трудноће у Србији расте и у апсолутном и у релативном смислу. Интензитет раста био је, међутим, различит. Раст броја абортуса био је највећи на Косову и Метохији, а најмањи у Војводини. У односу на 100 живорођене деце 1989. године, абортус је најраспрострањенији у средишњој Србији (198,1) и Војводини (158,9). Старосна структура жена које су у том периоду прекидале трудноћу открива да је око 90 одсто у добу од 20 до 39. година, у огромном броју (више од 90 одсто) удатих.

Основни узроци велике распрострањености намерног прекида трудноће у нашој средини јесу недовољно знање о физиологији прокреације, ризицима намерног прекида трудноће и особинама модерне контрацепције, психолошке баријере за употребу контрацептивне пилуле и интраутериног улошка, недовољан културни ниво становништва (општи, здравствени, сексолошки) и недостатак систематског и организованог друштвеног утицаја у тој сфери. Отуда су најважнија решења за ублажавање ендемије абортуса – ширење релевантних знања, развијање мреже саветовалишта за планирање породице, пуна доступност ефикасне контрацепције, те извлачење мушкараца из дефанзиве и јачање њихове одговорности.

Имајући у виду да су спонтане промене споре, очекује се да ће тај проблем бити изражен и у годинама које долазе. Међутим, његово трајање ће умногоме зависити од могућности и спремности да се са њим суочимо. ■

Аутор је директор Института друштвених наука

СРБИЈА ПРЕДЊАЧИ

Узимајући у обзир стопу легалних абортуса на 1.000 жена старих од 15 до 44 године као мерило, испред Србије (93,0 у 1989. години) су само Руска Федерација и Румунија, док су у другим земљама забележене ниже стопе. Крајем осамдесетих и почетком деведесетих година стопа легалних абортуса у Бугарској износи 65,2, у Босни и Херцеговини 64,5, у Литви 59,1, у Грузији 57,2, у Македонији 56,6, у Естонији 55,9, у Хрватској 51,6, у Словенији 48,0, у Мађарској 38,2, у САД 28,0, у Француској 13,3, у Немачкој 6,7...

С Р Б И Ј Е И Ц Р Н Е Г О Р Е

ПЛАНИРАЊЕ ПОРОДИЦЕ

ДВОСЕКЛИ МАЧ

Иако планирање породице представља несумњиво цивилизацијско достигнуће и једно од основних људских права, његов негативни утицај на демографију не сме се занемаривати

Оскоро непрекидни раст становништва на нашој, колико се до сада зна, јединој насељеној планети у универзуму, довео је и до настојања да се ограничи повећање популације. На то су човека навели различити друштвени, религиозни, етички и други разлози, али је најважнији међу њима свакако био страх од пренасељености Земље. Планирање породице настало је, тако, као израз потребе за хуманим решењем нагомиланих, све разноврснијих и сложенијих, популационих проблема. Оно данас представља једно од основних људских права, дефинисаних бројним међународним документима и резолуцијама Уједињених нација.

Околности су се у међувремену промениле, бар кад је реч о најразвијенијим земљама, у којима се, од средине прошлог века, опажа убрзани пад броја становника. Томе је, свакако, допринело и широко прихваћено интензивно планирање породице, условљено биолошким, здравственим, социолошким, економским, психолошким, политичким... разлозима. Последице на демографску слику света, а посебно Европе, нису се могле избећи, па данас многе најразвијеније земље, због пада natalитета, осећају веома опасне турбуленције. Како је основни циљ планирања породице очување и унапређење репродуктивног здравља, као целокупног физичког, менталног и социјалног благостања (дефиниција Светске здравствене организације) тешко је очекивати да се у нашем веку модернизације и хедонизма, савремена и еманципована жена "оптерети" с више деце.

БУДНО ОКО ЛЕКАРСКО

Систематско праћење и контрола здравственог стања жене у благословеном стању обухватају први лекарски преглед труднице у прва три месеца, контролне лекарске прегледе четири пута у току трудноће (код високоризичних трудноћа по потреби), ултразвучне прегледе три пута у току трудноће и стручну помоћ при порођају у здравственој установи.

Тиме се брига за младу мајку и дете не завршава. Лекарски прегледи обављају се најпре шест недеља после порођаја, а затим и шест месеци након порођаја. Патронажне посете трудної жени једном у току трудноће, односно после прве посете гинекологу и установљивања трудноће, те посете породици и новорођенчету првих пет дана после изласка из болнице, представљају наставак медицинске неге трудница и мајки.

СТЕРИЛИТЕТ ОГРАНИЧАВА НАТАЛИТЕТ

Више од сто хиљада брачних парова у Србији лечи се од стерилитета. Многи од њих највећу наду да, ипак, добију потомство виде у вантелесној оплодњи, која у приватним клиникама кошта између три и пет хиљада евра. При томе, истичу, најчешће је потребно неколико пута поновити поступак, јер се ретко дешава да "од прве" успе. У државним медицинским установама вантелесна оплодња кошта око сто хиљада динара, али је успешност још мања него у приватним.

Одлука Владе Србије да омогући бесплатну вантелесну оплодњу за хиљаду пацијенткиња свакако је обрадовала многе брачне парове који због здравствених разлога децу не могу да добију природним путем. То је тек један од корака којим Србија покушава да започне офанзиву против ниског natalитета. Колико ће он бити и успешан, остаје да се види.

Квалитетни модел репродуктивног понашања данас подразумева да жене рађају углавном између 18. и 35. године живота, да се рађају жељена деца, да их буде највише четворо и да размак између трудноћа не буде мањи од две године. У Србији, мајке прво дете рађају најчешће са 24 године, друго са 26,7, треће са 29,2... Нажалост, ово не значи да су породице с више деце у централној Србији и Војводини честе и бројне. Напротив, из године у годину рађа се све мање и мање деце.

Узимајући у обзир значај који планирање породице има на демографску слику државе и нације, Влада Србије је још 1998. године усвојила Информацију о планирању породице, у којој су јасно изражена очекивања уравнотеженог раста популације у Србији. Предуслови за то су смањење стопе абортуса, интензивније решавање све израженијег проблема стерилитета и унапређивање сексуалног и репродуктивног здравља младих људи. Како то обично бива, нормативна решења и жеље су једно, а стварни напори државе да се ствари покрену с мртве тачке, нешто сасвим друго, тако да се негативне демографске тенденције настављају. ■

Д. Г.

Д Е М О Г Р А Ф С К А С Л И К А

**МР БИЉАНА СПАСИЋ,
ЕКОНОМИСТА И ДЕМОГРАФ**

НАЈЛЕПШЕ ЗВАЊЕ ЖЕНЕ ЈЕ МАЈКА

За почетак, спречимо оне који злоупотребљавају немаштину приморавајући младе жене да приликом запошљавања потпишу уговор којим се на најмање две године одричу рађања. То је противуствано, а свакодневно се дешава. Могуће је и покренути палету фискалних мера којима се помаже материнство.

Писац сте врло читане књиге "Зашто Срби нестају" и мајка двоје деце. Веома сте активни у обавештавању јавности о поразном демографском стању код Срба. Зашто сте се определили за ту мисију?

– Понајпре због једноставне чињенице са којом сам се ве јасније суочавала што сам се дуже бавила демографским проблемима – српски народ је потпуно необавештен о страшној претњи за његов опстанак. Нерађање прети да се изроди у истинску катастрофу која би тај народ довела на руб нестанка. Ко ће, на пример, да брани тај народ од било које опасности, када се регрутни контингент смањује вртоглавом брзином. Отвара се много питања.

Одржали сте много трибина посвећених тој теми. Какве су биле реакције?

– Сусрела сам се са различитим скуповима људи у земљи и иностранству, било их је од неколико до 6.000. И свуда сам наишла на исту трагичну слику. У самој публици било је толико подељености да никакав позив на слог и међусобно разумевање није могао да помогне. У свим местима, а нарочито у дијаспори, устајали су "партизани" против "четника", феминисткиње против патријархалаца, Шумадинци против Босанаца, и тако унедоглед. Нећете веровати, у дијаспори је, на пример, актуелна чак и подела на старе и новодошле досељенике. Када смо тако дубоко подељени, тешко се можемо сложити и у најважнијим питањима сопственог опстанка и изградити колективну свест о националном бићу. Једном речју, видела сам расрбљен, раздуховљен, разбаштињен народ без визије о сутрашњици.

Чуди ли Вас све то после великих историјских ломова које је наш народ претрпео?

– Ниједан народ на свету није скупље платио своје место на планети. У Цириху сам сазнала да Швајцарци нису ратовали више од 700 година. Срби су учествовали у осам ратова само у последњих стотину година. У демографском погледу, према мишљењу већине стручњака, преломан дисбаланс настао је као последица трагичних размера страдања током Првог светског

рата. Многи научници, међу њима бих поменула Драгишу Васића и Војина Митровића, слажу се да тај губитак никада није надокнађен.

А како се све то наставило?

– Дегенеративни процеси у крилу српског народа постојали су и у 19. веку, али са сигурношћу можемо да тврдимо да се тек од 1945. године дегенерација јавља на нивоу друштва као целине, уз напомену да је касније прешла у једно ново стање – декаденцију. Декаденција настаје као логичка последица неговања политичког гушења српског националног бића и самосвести. Атеизам као друштвено начело усталичио је животни стил који негује неодговорност према другим људима, што је у крајњој линији неодговорност према себи. Ако смо тако кратко на овом свету, хајде да се "проведемо" – било је гесло већине која се определила да као лептири уживају у летењу од цвета до цвета, махом на туђ рачун, док је било и оних који су поверовали у идеологију о братству и равноправности, радећи као мрави и пребацујући норму. И једни и други су себе као људе фигуративно свели на степен инсеката. Данас омладина коју су васпитавали такви родитељи и даље негује сличан стил. Следе парољу "У се, на се и пода се", иако одавно на овим просторима нема материјалне основе да се лагодно живи. У сукобу су између својих жеља и могућности.

У међувремену, све чешће прибегавају неким драстичним поступцима попут абортуса?

– Да, оно што би морало да буде само непријатан изузетак, крајња мера којој се прибегава у нужди, овде је правило. На хиљаду жена у фертилном (плодном) периоду у ЦЛГ се обави 32 абортуса, у Француској 13, а у Белгији и Ирској само 5. Годишње се, званично, у регистрованим ординацијама обави око 150.000 побачаја. Прави број је вероватно двоструко већи, јер приватне ординације немају обавезу регистровања, а још увек се раде и потпуно "дивље" интервенције. С друге стране, роди се свега око 80.000 беба годишње, значи неколико пута мање него што је убијено док је још у утроби.

С Р Б И Ј Е И Ц Р Н Е Г О Р Е

Да ли реч о непросвећености тих жена?

– Само делимично. Све су оне писмене, често и високообразоване, али се ипак тако понашају. Међутим, многе жене нису ни свесне шта ће им искуство побачаја донети. Када сам неким приказала филм о абортусу, биле су згрожене. Кажу да нису ни претпостављале како је све то ужасно и колико још нерођено дете при том пати. Мислиле су, ваљда, да је тај захват исто што и вађење кварног зуба. О искуствима из разговора с тим женама говорим у мојој новој књизи *Светиње живота и чедоморство – питања и одговори*.

Каква је ситуација у свету када је реч о депопулационим процесима?

– Европа је једина која се заиста суочава са тим проблемом. У свим осталим деловима света популација расте, наравно, много споријим темпом него некада, а предњачи Африка. У исламским земљама може се говорити и о изразитом повећању становништва.

Које би мере, по Вашем мишљењу, држава требало да уведе ради превазилажења тешког стања наталитета у Србији?

– За почетак, нека спречи оне који злоупотребљавају немаштину приморавајући младе жене да приликом запошљавања потпишу уговор којим се на најмање две године одричу рађања. То је противусправно, а свакодневно се дешава. Могуће је покренути и палету фискалних мера којима се помаже материнство. Једна смо од ретких европских земаља која нема министарство за бригу о породици, немамо демографски факултет... Инструменти, свакако, постоје, само је потребно дати приоритет проблему наталитета. Као што њива остаје пуста ако се не засеје, неће нам много значити ни инфраструктура коју неће имати ко да користи.

Шта жена најпре може да учини, за себе и за своју децу?

– Најлепши чин и звање које жена може да добије јесте мајчинство. Данас је оно умногоме замењено трком за достизањем бољег стандарда, каријером, стицањем научног звања. Када се жена на крају осврне око себе увиђа да су то, ипак, само трице и кучине. Жена која већ има деце могла би макар да са њима говори језиком који се не назива узалуд "матерњим". Недавно сам у Бечу одржала говор пред више стотина деце радника који су у скорије време дошли у Аустрију. Ретко које ме је разумело, јер не знају језик. Њихови родитељи раде по цео дан и уопште не разговарају с њима. Исто тако, једна Српкиња ми се у разго-

вору исхвалила како јој дете говори пет језика, а кад сам ту девојчицу упитала нешто на српском, мала није знала да је питам нешто на матерњем језику.

Како економија утиче на рађање?

– Утиче знатно. Не смемо се, ипак, препустити само рачуну када је реч о томе хоће ли уопште бити наших потомака. Да је такав рачун неко применио на нама, не бисмо се ни родили. Ја прва као економиста сматрам да је то доста хладна наука у којој се трезвено барата цифрама. Они који се окрену само стицању економских благодети брзо охладе и сопствену душу.

Где је онда излаз?

– Форма је лако видљива и описива, потражимо суштину. Успостављањем пре свега духовне вертикале, моћи ћемо да се окренемо и налажењу свог места у широком свету и испунимо простор који је ограничен хоризонтом. ■

А. АНТИЋ

РЕШАВАЊЕ ДЕМОГРАФСКОГ ПРОБЛЕМА

СИЗИФОВ ПОСАО

Настојања државе Србије да повећа ниску стопу наталитета свде се углавном на финансијску подршку бројнијих и сиромашнијих породица и мотивисање младих брачних парова да што пре почну да стварају потомке

Негативан природни прираштај, ниска стопа наталитета и старење становништва захтевају више мера у различитим областима живота, што укључује образовање, запошљавање, услове за живот и рад, здравље, јавне сервисе, становање. Такође, активности се морају усмеравати и на смањење смртности новорођенчади, деце и трудница, на планирање породице и едукацију о репродуктивном здрављу.

У финансијској служби Сектора за заштиту породице и деце Министарства за рад, запошљавање и социјалну политику урађена је анализа примене различитих законских решења у области друштвене бриге о деци и ефеката њихове примене на број корисника права и буџетских средстава потребних за њихово остваривање, у периоду од 1994. до 2004. године. Овако систематизовани подаци су неопходни при конципирању законских решења, формирању финансијских планова и изналажењу најоптималнијих решења првенствено како би се смањило сиромаштво код породица са децом и повећао природни прираштај.

Основна права за финансијску подршку породици са децом од 1. јуна 2002, до када је важио *Закон о друштвеној бризи о деци*, јесу: накнада зараде за време породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета или посебне неге детета, родитељски и дечији додаток, накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу без родитељског старања и за децу ометену у развоју, регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица (из буџета општина).

Такође, Национална корпорација за осигурање стамбених кредита преко модела дугорочног стамбеног кредитирања омогућава боље услове за младе брачне парове, чиме на посредан начин утиче на стварање повољније климе за повећање наталитета. Исто тако, од 1. јануара 2006. по *Закону о изменама и допунама Закона о раду*, запослене жене остварују право на породилско одсуство и одсуство ради неге детета за треће и свако наредно новорођено дете у укупном трајању од две године. *Законом о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом*, од 1. јануара 2006, уводи се и родитељски једнократни додаток за прво дете у износу од 20.000 динара.

Статистика која се састоји од стотине и хиљаде података, у ствари представљају слику стотине и хиљаде појединаца и брачних парова. Имати бебу или не углавном је лична одлука, осим ако постоје неке биолошке препреке. Улога Владе и државе је у стварању амбијента који ће допринети повећању наталитета.

Уколико желимо да зауставимо тренд смањења броја деце по жени, потребно је у друштву и економији правити пријатељско окружење за децу и породицу. Из тог разлога је веома битно да се тржиште рада, социјална сигурност, здравствени и образовни систем, те породични и родни односи међусобно ускладе. ■

Весна ПИПЕРСКИ-ТУЦАКОВ

Државни секретар у Министарству за рад, запошљавање и социјалну политику Републике Србије

ДРУШТВЕНА БРИГА О ДЕЦИ

Програм демографског развоја АП Војводине, са мерама за његово спровођење, како смо сазнали од покрајинског секретара за демографију, породицу и друштвену бригу о деци госпође Новке Мојић, Скупштина АП Војводине усвојила је у децембру 2004. године. Програм је стратешки докуменат Скупштине АП Војводине, који је настао на основу закључка те скупштине, усвојеног у јануару 2004. године, приликом разматрања *Анализе о демографској ситуацији у АП Војводини на основу пописа становништва 2002. године*.

Мере за превазилажење неповољне демографске ситуације, које би могле да делују на узроке недовољног рађања заснивају се на научним сазнањима и етичким начелима, а уважавају слободу и права појединца да сам одлучује о рађању.

Мере су груписане у неколико категорија:

- могућа решења проблема недовољног рађања,
- очување и унапређење репродуктивног здравља адолесцената,
- борба против стерилитета,

- снижавање психолошке цене родитељства,
- усклађивање рада и родитељства,
- популациона едукација,
- активирање локалне самоуправе.

Извршно Веће АП Војводине сваке године утврђује *План реализације Програма демографског развоја АП Војводине*, којим се утврђују обим и врста мера за спровођење *Програма*, средства и начин њиховог распоређивања.

Мере утврђене *Програмом демографског развоја* груписане су по категоријама и процењена су финансијска средства за њихову реализацију.

Извршно Веће АП Војводине у току 2005. године као реализацију мера утврђених у *Програму* донело је:

– Одлуку о распоређивању средстава за регресирање дела трошкова боравка у предшколској установи за дете трећег, односно четвртог реда рођења: свако треће и четврто дете у предшколској установи има право на део трошкова боравка у висини од 50% од економске цене утврђене за септембар 2005. године.

– Одлуку о праву на остваривање новчане помоћи породице у којој се роде тројке, односно четворке: свака породица има право на помоћ у висини од 600.000 динара.

– Одлуку о праву на родитељски додаток за прво дете: свако прво дете у породици има право на родитељски додаток у висини од 30.000 динара. ■

А. А.

С Р Б И Ј Е И Ц Р Н Е Г О Р Е

ПОСЛЕДИЦЕ СМАЊЕНОГ НАТАЛИТЕТА

ПОДРИВАЊЕ ОДБРАНЕ ЗЕМЉЕ

Велики значај у свеукупној одбрамбеној способности једне земље има и структура становништва према полу и узрасту, а она у Србији ни данас није најповољнија. У будућности ће, нажалост, бити још неповољнија, посебно ако узмемо у обзир да је број радно способног становништва све мањи, што ће се негативно одразити на привреду, образовање, здравство, а стање у тим областима непосредно утиче и на успешност одбрамбене функције земље.

Демографи оцењују да ће се неизбежно смањење броја становника у европским земљама већ у првој половини нашег века неминовно одразити и на њихову одбрамбену способност. У том погледу ни Србија није изузетак. Бела кука доброно је захватила готово све делове северне републике државне заједнице, посебно њен југ и југоисток, где је негативни природни прираштај одавно узео данак. Села су опустела, економска моћ државе је смањена, а неколико градова – центара, несразмерно је оптерећено непроизводним живљем, што ће, гледано на дужи период, донети само невоље.

У више од 20 одсто села у Србији роде одавно нису слетеле, а дечији плач се све ређе чује и у градовима. Стопа фертилитета од половине прошлог века у непрекидном је паду, што, уз све неповољнији однос различитих старосних група, рађа озбиљне социјалне, економске, па и безбедносне проблеме. Процес демографског старења у Србији је такође незаустављив, што са своје стране неповољно утиче на могућност обнављања становништва. Миграције, висок морталитет и низак наталитет, упозоравају демографи, представљају праву демографску бомбу на тлу Србије. Све дужи животни век повећава број старијих на уштрб млађе популације, па је однос радно способног и млађег, односно старијег дела становништва све више на штету оних од 18. до 65. године.

Познато је да у Србији данас имамо готово једнак број радника и пензионера, што угрожава економску и социјалну сигурност друштва. Не сме се, наравно, занемарити ни способност државе за одбрану. Последњи попис показао је да се број становника мушког пола полако смањује како идемо ка млађем добу, што значи да ће Србија у наредним деценијама имати све мање војника. Однос војника и професионалних припадника Војске Србије и Црне Горе данас је 40 према 60, али ће се он, с професионализацијом Војске, знатно променити у корист официра, подофици-

ра, војника по уговору и цивилних лица. Ипак, војници, односно војни обвезници, неће престати да буду ослонац одбране земље и у будућности.

Нема никакве сумње, упозорења демографа су више него јасна. Србија ће, у деценијама пред нама имати све мање војника, при чему се смањење трајања војног рока неће битије одразити на попуњеност јединица и установа Војске. За реализацију својих Уставом прописаних обавеза и задатака Војска мора да има радно и војно способне младиће, спремне да издрже и највећа оптерећења, која изискују рат или ратна претња. То се, наравно, не може тражити од оних који тек започињу или завршавају свој животни циклус. Зато војни стручњаци, али и демографи, нарочиту пажњу поклањају становништву мушког пола, узраста од 18 до 60 година. А њих је из пописа у попис, из године у годину, све мање. Пажљивији посматрачи и војни аналитичари већ су приметили да је у Србији, како време пролази, на заклетвама све мање војника, што није последица само ниског наталитета. Али оно што посебно забрињава војне стручњаке, заинтересоване за што већу попуњеност војних јединица, јесте неодговарајућа структура становништва, односно све неповољнији однос између родно способних и старих, као објективно неповољан чинилац ефикасне одбране. А роде обилазе Србију већ више од пола века.

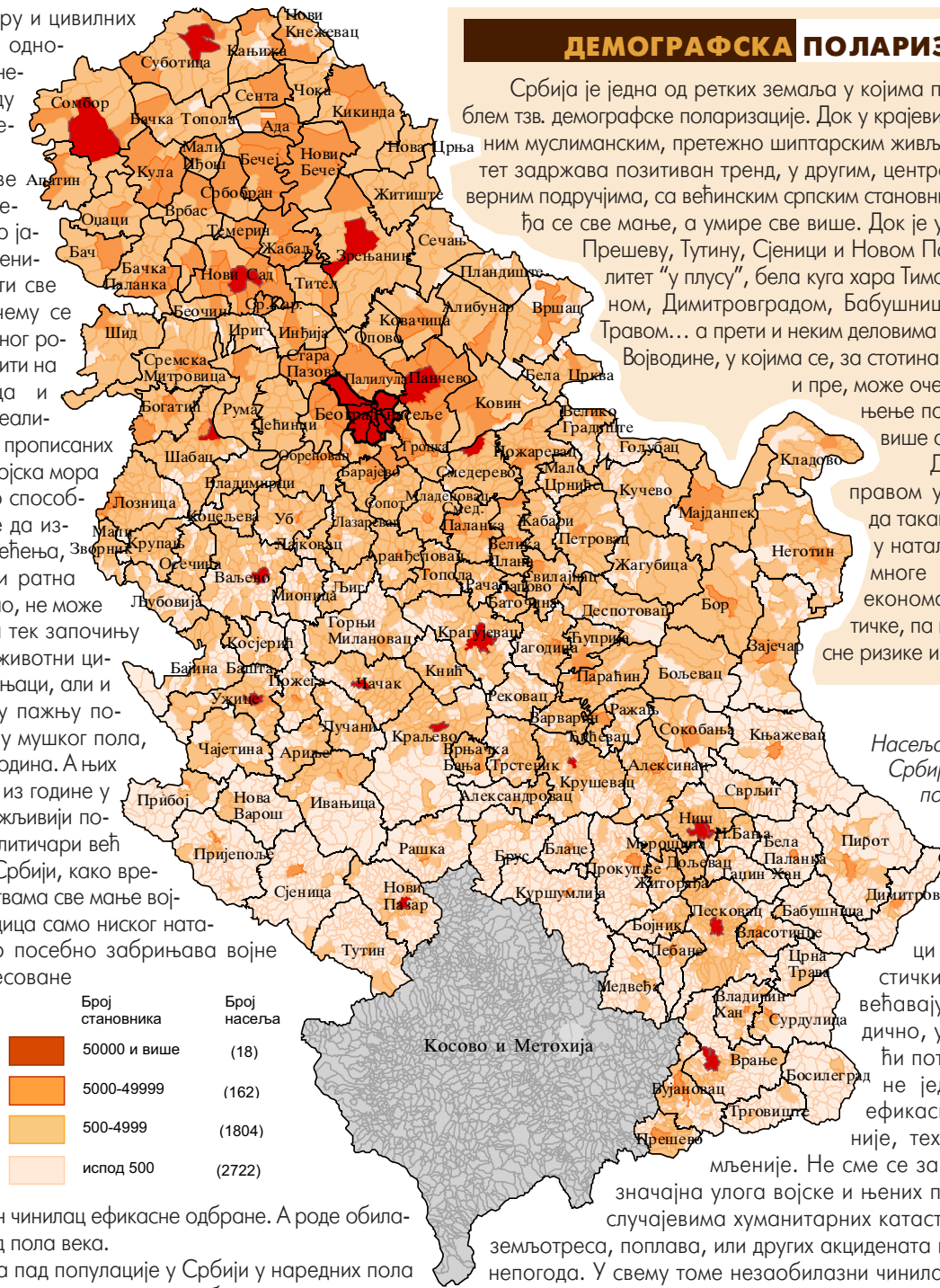
Процењено је да пад популације у Србији у наредних пола века не би био заустављен чак ни када би жене, током свог фертилног периода, рађале по четворо деце. Другим речима, то значи да наша земља у наредним деценијама не може рачунати на бројније војне јединице, осим ако се на одслужење војног рока не позову и особе женског пола, што би, свакако, било у духу потпуне равноправности за коју се залажу. Наравно, овде се не сме заборавити ни могућност потпуне професионализације, што би војсци омогућило ефикасније извршавање задатака у миру. А они, подсетимо се, нису мали. Војни и невојни изазови, угрожавање безбедности малих земаља и ризи-

ДЕМОГРАФСКА ПОЛАРИЗАЦИЈА

Србија је једна од ретких земаља у којима постоји проблем тзв. демографске поларизације. Док у крајевима насељеним муслиманским, претежно шиптарским живљем, наталитет задржава позитиван тренд, у другим, централним и северним подручјима, са већинским српским становништвом, рађа се све мање, а умире све више. Док је у Бујановцу, Прешеву, Тутину, Сјеници и Новом Пазару наталитет "у плусу", бела куга хара Тимочком крајином, Димитровградом, Бабушницом, Црном Травом... а прети и неким деловима Шумадије и Војводине, у којима се, за стотинак година, па и пре, може очекивати смањење популације за више од 50 одсто.

Демографи с правом упозоравају да такав дисбаланс у наталитету рађа многе социјалне, економске, политичке, па и безбедносне ризике и проблеме.

Насеља Републике Србије према популационој величини, по попису 2002.

ци од терористичких акција повећавају се периодично, условљавајући потребу да војне јединице буду ефикасније, мобилније, технички опремљеније. Не сме се занемарити ни значајна улога војске и њених припадника у случајевима хуманитарних катастрофа, попут земљотреса, поплава, или других акцидената и временских непогода. У свему томе незаобилазни чинилац ефикасности и снаге војних јединица несумњиво је човек, ма како био технички опремљен.

Незаустављиво смањење популације у Србији данас свакако представља нескривени одбрамбени проблем, који се не може решити ни једноставним државним мерама, ни национално-патриотским апелима. Простор на коме вековима живимо веома је атрактиван и ако желимо да га сачувамо, морамо на време да изменимо свој однос не само према војсци већ и према претећој демографској имплозији. У противном, постоји реална опасност да сами себе уништимо. ■

Душан ГЛИШИЋ

Прилог припремили Душан ГЛИШИЋ и Александар АНТИЋ, лекторисали Мира ПОПАДИЋ и Слађана МИРЧЕВСКА, ликовно-графички уредио Бранко СИЉЕВСКИ, фотографије Горан СТАНКОВИЋ, Звонко ПЕРГЕ и Даримир БАНДА, коректура Слађана ГРБА